

Manaf Süleymanovun yaradıcılığı

Dilarə Adilova

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, Azərbaycan.
E-mail: adilova.60@bk.ru

Annotasiya. Məqalə yazıçı, publisist, tarixçi, tərcüməçi Manaf Süleymanovun yaradıcılığına həsr edilmiş, həyatı, bədii və arxiv fəaliyyəti geniş işıqlandırılmışdır. Romanlarına, tərcümələrinə yer ayrılmış, “Eşitdiklərim, oxuduqlarım, gördüklərim...” əsəri geniş təhlil edilmişdir. Əsərin dili xüsusi qeyd edilmiş, bədii xüsusiyyətləri qabardılmışdır. Müasirlərinin fikirləri önə çəkilmiş, müəllifin ədəbiyyatımızda mövqeyi qeyd olunmuşdur.

Açar sözlər: yazıçı, neft, roman, tarix, Bakı

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 24.11.2022; qəbul edilib – 09.12.2022

Manaf Suleymanov's activity

Dilarə Adilova

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS, Azerbaijan.
E-mail: adilova.60@bk.ru

Abstract. The article was dedicated to the writer, publisher, historic, translator Manaf Suleymanov's creativity. His life, artistic and archive activity were thoroughly described here. His novels, and translations took place in this article and also the novel “Things which I heard, read and saw” was widely analysed. Style of the novel was especially noted and artistic qualities were displayed here. Opinions of his contemporaries were mentioned and the role of the author in our literature was reflected in this article.

Keywords: writer, oil, novel, history, Bakı

Article history: received – 24.11.2022; accepted – 09.12.2022

Giriş / Introduction

Ötən il 110 illiyi qeyd edilən yazıçı, tarixçi, tərcüməçi Manaf Fərəc oğlu Süleymanov 1912-ci ildə Şamaxı qəzasının Ləhic kəndində anadan olmuşdur. Hətta bir az da geniş götürsək, Manaf Süleymanovun kiçik Vətəni – Rusiya imperiyası Bakı quberniyasının tərkibində yerləşirdi. 1930-cu ildə Bakıda orta məktəbi bitirən gənc abituriyent yolu Azərbaycan Neft-Kimya İnstitutundan sənaye və geoloji kəşfiyyat fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirib kəşfiyyatçı-dağ mühəndisi ixtisasına yiyələnir. Sonradan ömür yolunu daha çox ədəbiyyatla bağlayan M.Süleymanov öz əsas ixtisasından da ayrılır. Dissertasiya müdafiə edib geologiya-mineralogiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi alan M.Süleymanov yarım əsrdən artıq doğma institutunda müəllimlik etməklə yanaşı, həm də öz peşə biliklərini, təcrübəsini böyük ədəbiyyatda qələmi ilə sınaqdan çıxarır. Onun “bü-

tün əsərləri istisnasız olaraq dağ-mədən sahəsində, birinci növbədə neft, neft mədənlərində çalışan insanlardan bəhs edir” [3, s.6].

Manaf Süleymanov dedikdə ilk göz önünə “Eşitdiklərim, oxuduqlarım, gördüklərim” əsəri gəlsə də, onun yaradıcılığı heç də məşhurlaşdığı Bakı mühiti ilə məhdudlaşmır. Yazıcının fəaliyyəti onlarla kitabın səhifələrini aşib işlədiyi arxiv materialları, bədii tərcümələri ilə genişlənir, təminir, möhkəmlənir.

Əsas hissə / Main Part

M.Süleymanov ədəbiyyata 1947-ci ildə “Azərbaycan” jurnalında dərc olunan “Yerin sirri” romanı ilə gəlmişdir. İlk qələm təcrübələrini “Fərəcoğlu” imzası ilə də yazmışdır. “Yerin sirri” 1948-ci ildə kitab şəklində çap olunmuş, zaman-zaman təkrar nəşrləri işıq üzü görmüş, rus, alman, slovak, çex, rumın və digər dillərə tərcümə edilmişdir. Əsərlə tanış olan A.Fadəyev ona yüksək qiymət verərək, “nəhayət, neftçilərin həyatından layiqli bir əsər çıxdı”, – demişdi. Fadəyevin bu açıqlamasını yaxın dostu və həmkarı Səməd Vurğun da bölüşür, romandakı şərait amilinin deyil, insan faktorunun qabardılaraq önə çəkilməsini alqışlayırdı. Hətta yerə-göyə meydan oxuyan Mir-cəfər Bağırov da “Yerin sirri” haqqında Mehdi Hüseynə Əli Vəliyevə demişdi: “Gördünüz Manafın əsərini? Əsl əsər belə olar”. Neft, Bakı fəhləsinin salnaməsi ədəbiyyatımızda kifayət qədər və layiqincə işıqlandırılmışdır. Görkəmli yazıçılarımız – Məmməd Səid Ordubadi, Mehdi Hüseyn, İmran Qasımov bu mövzuda epopeyalar yaratmış, sözlə Bakı fəhləsinə heykəl ucaltmışdılar. Söz sahibləri üçün daim cəzbedici və aktual olan bu mövzu Manaf Süleymanovu da məşğul etmiş, hər iki sahənin professionalı kimi entuziazmla “Yerin sirri”ni öyrənməyə qalxmışdır. Akademik Nizami Cəfərov yazır: “Süjet o qədər də mürəkkəb deyil – hadisələr 30-cu, 40-cü illər üçün xarakterik olan xoşbəxt sonluqla başa çatır, lakin əsərin bədii yükü süldətdə deyil, daha çox təfərrüatda cəmləşmişdir” [1, s.89-90]. M.Süleymanovun bu mövzuda yazan digər müəlliflərdən fərqi və üstünlüyü o idi ki, “yazıcılığa neftçilikdən” gəlmişdi. Bakının neftli torpağı, neft kəşfiyyatçıların həyatı, dünyada ilk dəfə dərin qazma üsulunun həyata keçirilməsi romanın süjet xəttini təşkil edir. Gənc geoloq Zəki cəsarətli və məsuliyyətli bir layihə ortaya qoyur. Nəticədə 5 km. dərinliyində qazılan buruq fontan vurub “neft dənizi” əmələ gətirməklə, gurultusu on kilometrə uzaqlarda eşidilir. “Sanki kürreyi-ərzini içi qopub havaya atıldı; göy üzünü qara bir pərdə örtüdü. Havadan iri damcılarla, şiddətli neft yağışı yağmağa başladı” [3, s.241].

M.Süleymanovun ilk çapının, özü də romanın ədəbi ictimaiyyət tərəfindən bəyənilməsi gənc yazıcını daha “sirri” öyrənməklə qane etməmiş, sonralar “Fırtına”da “Dalğalar qoynuna” atılaraq, “Zirvələr”i də fəth etməyə ruhlandırmışdır. Mövzu yazıcının qəlbinə, ruhuna o qədər yaxın idi ki, qəvvəs kimi dərinliklərə baş vurur, rahatca “Fırtına”da “Dalğalar...”a doğru üzürdü. Hətta müəllif ilk əsərinin qəhrəmanı olan Gülşənin adını qızına vermiş, sevə-sevə yaratdığı obrazı övladında yaşatmışdır. “Dalğalar qoynunda” dəniz neftçilərinin məşəqqətli əməyindən, qəhrəmanlığından, fədakarlığından bəhs edən bir istehsalat romanıdır. İstehsalat romanı janr kimi XX əsrin əvvəllərində yaranmağa başlamışdı. Getdikcə sovet ədəbiyyatında təşəkkül taparaq yazıçıların ən çox müraciət etdikləri mövzuya çevrildi. M.Süleymanovun da “qələminə ən çox yatan mövzu qurub-yaradan adamların ömür-günü” idi. Ədibin ilk romanında olduğu kimi “burada da əsərin bədii gücü təfərrüatdadır” [1, s.142]. Yazıçı heç nəyin üzərindən saymazyanə keçmir, göstərmək istədiyini göstərir, çatdırmaq istədiyini çatdırır. “O kağız-kuğuz olmasa da, mən incinar olmasam da, bilirəm ki, bizim dənizdə güclü neft var. Gəmi ilə gedib-qayıdanda hara baxırsan suyun üstü, cəzirələr neft-dir, qazdır. Dəniz qırağından yüz, iki yüz mil uzaqda neft üzür, qaz qaynayır” [3, s.272]. Burada artıq geoloq-mineraloq M.Süleymanov danışır. “Gəmiçilər əvvəllər sahilə yaxınlaşanda Qız qalasını tuş götürürdülər, indi isə Hökumət evinə səmt alırlar” [3, s.257] – deyəndə isə yazıçı duyğusallığı üzə çıxır.

1960-cı ildə ədib “Fırtına” romanını yazır. Qasırga quruda, fırtına dənizdə olur. Atmosferdə baş verən hər hansı çalxalanma ilə, lap maqnit qasırgası olsun, qarşılaşmaqdan hər kəs qaçsa da, ədəbiyyat və incəsənətdə həqiqətən “Fırtına” qoparan əsərlər kifayət qədərdir. Romanda “fırtınalar

qoparsa-qopsun" deyib sürüklənməkdən qorxmayan, daim ölüm təhlükəsi ilə üzbəüz qalan, Xəzərin ağır "xasiyyəti" qarşısında səbr, səbat göstərən, neft çıxaranların hünərvər əməyi təsvir və vəsf edilir. Zaman – müharibəsonrası, məkan – açıq dəniz, dəli dalğaların qoynu. Dünənki cəbhəçilər bu günün əmək qəhrəmanlarıdır. Burada usta, mühəndis, fəhlə ayrı-seçkiliyi yoxdur. Həminin məqsədi – altı "nöyüt, döylət" olan mədənlərdən, neft təbəqələrindən itkisiz neft hasil etmək idi. Roman personajlarla zəngindir. Usta Piri, Qulam İskəndərzadə, Qurban Hacıyev, gənc fəhlələr – Rövşən, Güllər, Firəngiz, Əhməd-Tovuz cütlüyü... Hər bir obraz, xarakter əsərin mükəmməlliyinə, çatışmayan epizodların, nüansların tamamlanmasına xidmət edir. Usta Piri surəti haradasa müəllifin özü ilə uzlaşır. Onun dəniz, neft, qazma barədə bilmədiyi bir şey yoxdur. Təpədən-dırnağa neftçidir. Hətta yapışqan axtaranda da, "nə oldu, o zəhrimara qalmış yapışqan? Hazır olmadı? Quyudan-zaddan çıxır?" – deyir. Və bu bilgilərini, təcrübəsini gənc nəslə yadigar qoymaq üçün kitab yazır. Gördüyü çətinliklərdən, ləğv etdiyi avariyalardan, xilas olduğu yangınlardan, qəzadan "namə" bağlayır. Yazıçı istehsalat məvzusunun Daşkəsən filizçilərinin iş-fəaliyyəti ilə davam etdirir. "Zirvələrdə" belə yaranır.

"**Əşitdiklərim, oxuduqlarım, gördüklərim...**" Sovet hökumətinin dirəklərinin laxladığı, süqutuna doğru gedən bir zamanda yazılmışdı. 1984-cü ildə "Azərbaycan" jurnalında çap edilmiş, dərhal da yaxşı mənada böyük əjotaj yaratmışdı. Digər adı "Günlər keçdi" olan bu tarixi oçerklər 1987-ci ildə kitab kimi nəşr olundu və əl-əl gəzdi. Hamı bu kitabı "yoluxmuşdu". Əsər inqilab dövründə "neft və milyonlar səltənətində" baş verən hadisələrdən, Bakı neftinin tarixindən, varlanmaq üçün dünyanın bir çox sənət, peşə sahiblərinin buraya axışmasından, mənəb və dövlət sahibi olub "qızıl qırmaq"larından, "təzadlar şəhəri"nin milyonçularından və dilənçilərindən söhbət açır və dövr haqqında geniş təsəvvür yaradır. Kitabda mövzuya, dövrə aid elə bir böyük, ya kiçik məsələ, hadisə, ya nüans yoxdur ki, M.Süleymanov onun üstündən sükutla keçsin, epizodik ya dərinlən toxunmasın. Əsər "millətə azacıq da olsa, istiqlal dadızdırar" Cümhuriyyətin süqutu və Qızıl Ordunun Bakını işğal etməsi ilə başa çatır. Təbii ki, 1984-cü ildə həm zəmanədən, bəlkə də əqib-dəsindən dolayı M.Süleymanov əsərinin sonunu tamam başqa istiqamətə – "sabaha açılan pəncərəyə", şərqin işıqlı səhərinə aparır... Əsərdə Şaumyan da öz qəhrəman statusundadır, Bakı qırğınlarında 15 min azərbaycanlı qətl edəndən sonra cəsədlərin üstündə "bir-iki, Bakı oldu bizimki" oxuyan daşnaklarla da onun heç bir əlaqəsi yoxdur. Bu yazdıqlarım nə qınaqdır, nə başqa bir şey, sadəcə faktdır. Düşünmürəm ki, M.Süleymanovun bunlardan xəbəri olmamış olsun... Təbii ki, işin içində olan adam kimi bilir. Lakin Sovet hökumətinin yaratdığı ermənilərin özləri kimi qondarma Azərbaycan-hayastan dostluğunun fonunda əsl həqiqəti nə qələmə ala, nə də dilə gətirə bilməz. Baxmayaraq ki, bütövlükdə Azərbaycan əleyhinə yazılmış, xalqımızın hissələri ilə oynayan, sırf təxribat məqsədi daşıyan "Ocaq" artıq kitab şəklində nəşr olunub yayılmışdı. İndiyə qədər canımızdan çıxmayan ağır-acılarımıza da cəmi 4 il qalırdı. Amma H.Z. Tağıyev daha "Döyüşən şəhər"dəki Hacı deyil. Macərəçi obrazından qurtulmuş nüfuzlu dövlət və iş adamı, xeyriyyəçi, millətini sevən, onun çətinini asan edən, eyni zamanda şəxsiyyətini qoruyan bir vətənpərvərdir.

XX əsrin əvvəllərinin Bakısı bir çox əsərlərin, filmlərin süjetinə öz əksini tapıb. "Əli və Nino"da, M.S.Ordubadinin "Gizli Bakı", "Döyüşən şəhər", Mehdi Hüseynin "Səhər" romanlarında, "Son iclas" filmində... Lakin M.Süleymanovun bu tarixi oçerkində isə bütün bu əsərlərdə ayrı-ayrılıqda təsvir edilən hadisələr bir yerdə və xronologiya gözlənilməklə əks etdirilmişdir.

"Şubanı dağındakı Atəşgah məbədi atəşpərəstlərin ən böyük, ən müqəddəs ziyarətگاهی hesab edilirmiş. Şubanı Atəşgahını ötən əsrin axırlarında dağırdılar" [2, s.6]. Qurd qapısı aşırımından 5-10 km. aralıda qərar tutan Şubanı dağlarının adı Bakının məhrəmi kimi onun tarixinə aid sənədlərdə, təsvir edilirdiyi bədii əsərlərdə mütləq keçir, boz silueti görünür. Bakı şəhərinin mövqeyinin təsviri sanki görüntülüdür: "Limanın sahili şərqdə Zığ burnundan başlayıb, qərbdə Şix burnuna qədər uzanır" [2, s.26].

Əsərdə şəhərin bağlarından – "Malağan", Quru bağ (Parapet) və əlbəttə ki, Bakının ən qədim parkı Qubernator bağından danışılır. O Qubernator bağı ki, salınması üçün "Bakı şəhər komendantı Lənkəran və İrandan Bakıya gələn bütün gəmilərin yiyələrinə və kapitanları bir neçə çuval qara torpaq gətirməyə vadar edərmiş; əmri yerinə yetirməyənlərdən cərimə alınardı" [2, s.43].

Qurban Səid "Əli və Nino"da Qubernator bağını "üstü böyük səhranın qumu ilə örtülmüş" ərazi adlandıranda məhz həmin qumsallığı nəzərdə tuturdu. Bu bağ belə əziyyətlə salınmışdı. İki qala divarı arasında yerləşən bağ-bağca uzun müddət Bakıda yeganə istirahət parkı olaraq qalırdı. Nino da Əli ilə 1918-ci ildə məhz burada vədələşmiş. "saat beşdə Qubernator bağının gölmaçəsi yanında", – deyə görüş təyin etmişdi. Köhnə bakiyların "Goburnat bağı" adlandırdıqları bugünkü Filarmoniya bağını mən nə üçünsə İstanbulun Gülhanə parkına bənzədirəm. Dənizə çıxışı olduğundan, bədii əsərlərdə göründüyündəmi, ya da ki, hər iki səbəbdən... Elə park kimi xalqa açılması da aşağı-yuxarı Qubernator bağı ilə eyni vaxta düşür.

Azərbaycan keçmiş baş redaktoru, yazıçı Cəmil Əlibəyov yazırdı: "Manaf müəllimin son əsərinin bərabəri müasir Azərbaycan ədəbiyyatında yoxdur. Bizim yazıçılardan heç biri belə bir əsər yazıb bilməyib, bilməyəcək də" [1, s.79]. "Əşitdiklərim..." qədər də tanınmış yazıçı olan M.Süleymanovun bu əsərdən sonra ulduzu daha gur parlayır. O, bütün yaradıcılığı boyu həyatının şah əsərinə doğru gedirdi, işləyirdi, material toplayırdı, arxivlərdə düşüb qalırdı, lakin heç kimə heç nə demirdi. Qorxurdu gözündən salarlar, qorxudurlar, əli soyuyar, ruhdan düşər, 30 illik zəhməti heç olar. Çünki belə bir əsər yazmaq cəsarət istəyir. İlk ilki olmaq asan iş deyil. Amma insan, özü də yazıçı, söz demək istəyirsə mütləq deyir. Əsas odur, deməyə sözü olsun.

Əsər tanışdırıq fraqmentlərlə başlayır. Hadisələr Bakının köhnə məhəllələrində cərəyan edir, Birinci Dünya Müharibəsini adlayıb 28 aprelə qədər qarma-qarışıq, mürəkkəb yol gedir. "Gündən-günə böyüyən şəhərdə üfunətdən nəfəs almaq olmurdu. Bir yandan havanı korlayır, digər tərəfdən yoluxucu xəstəliklərin yayılmasına səbəb olurdu. Bunları nəzərə alıb 1878-ci ildə ümumi kanalizasiyanı çəkməyə başlayırlar" [2, s.11]. Gətdikcə Bakı şəhər şəklində almağa başlayır. Küçə fənərlərinin sayı artır, "dərgə-təpəlikdən ibarət olan şəhər küçələrini tarazlamağa, səki və küçələri düzəltməyə icazə verilir. Məhəllələrdə süpürgəçilər qoyulur" [2, s.11]. Əsərdə sözügedən dövrün Bakısı hər hansı tərəfdən baxsaq, yaşamaq üçün normal demirəm, heç ortabab da olmayıb. Milyonçular, bir ovuc ziyalı, bir az da əli iş tutan sənətkarları çıxsaq, orta və aşağı təbəqə ağır vəziyyətdə yaşayırdı. Amma bütün bunlara baxmayaraq, həmin illər sonrakı nəsillər üçün həmişə maraqlı olub, ədəbiyyatda, incəsənətdə dönə-dönə qayıdılıb, müraciət olunub. Yəqin ki, tariximizin taleyüklü hadisələri bu dönmədə baş verdiyindən, müqəddəratımız məhz bu illərdə həll edilmişdir.

Əsərin dili də maraqlıdır və diqqət çəkir. "Hacı Zeynalabdin Tağıyev ortada, qubernator bir tərəfində, şəhər bələdiyyə rəisi digər tərəfində III Aleksandra yaxınlaşırlar. Hacı xoşamədi deyir" [2, s.21]. Zamanın özü kimi sadə, bəzək-düzəksiz xalq dili təhkiyəyə uyğun olub, əsərin qiraətini təmin edir.

Bütün ömrünü tədqiqatə sərf edən M.Süleymanovu müasirləri canlı tarix də adlandırır, gəzən ensiklopediya da, tozlu arxiv də... Onun "Əşitdiklərim, oxuduqlarım, gördüklərim..." əsəri XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlinin Bakısını öyrənmək üçün zəngin mənbədir. Əsərdə neft maqnatı Murtuza Muxtarovla usta Pirinin maraqlı dialoqu var. Bu "Fırtına" romanındakı məşhur neftçi Piri Quliyevdir.

Zaman keçir... M.Süleymanovdan təsirlənənlər, yeni salnaməçilər, Bakışünaslar peyda olur... Əsəri yaradan müəllif olsa da, onun sonrakı taleyi cəmiyyətə nə qədər yararlı olmasından asılıdır. Zamanın keşməkeşindən çıxıb biləcəkmiz? Düşünürəm ki, bu sualın cavabı müsbətdir və əsərin taleyi barədə nigarançılığa əsas yoxdur. M.Süleymanov Bakının tarixinə dair elə mükəmməl bir əsər yaratmışdır ki, sonrakı cəhdlər hələ ki, kölgədə qalır, parodiyanın parodiyasına bənzəyir. 2019-cu ildə Bakı Kitab Mərkəzi ən çox satılan kitabların siyahısını təqdim etmişdir. Reytingə daxil olan Azərbaycan dilindəki 10 kitabdan biri M.Süleymanovun "Əşitdiklərim, oxuduqlarım, gördüklərim..." əsəridir. Nizami Gəncəvi, Anar, Çingiz Abdullayev və b. görkəmli yazıçıların əsərlərinin yer aldığı mötəbər onluqda "Əşitdiklərim də..." halal yerini tutmuşdur.

1994-cü ildə M.Süleymanovun "Azərbaycan diyarı Lahıc: etnoqrafik-bədii lövhələr" kitabı işıq üzü görür. Yazıçı bu kitabında doğulub böyüdüüyü, Azərbaycanın ən qədim insan məskənlərindən olan Lahıcın bənzərsiz təbiətindən, ağ çay daşları ilə döşənmiş küçələrindən, adət-ənənələrindən, məişət və mədəniyyətlərindən, sənətkarlığından söz açır. Bu gün bələdiyyə statusu daşıyan La-

hüç böyük bir ustalar qəsəbəsidir. Emalatxanaların taybatay açıq qapılarından görünən xalça toxuyanlar, dəmir döyənələr, dekorativ tətbiqi sənəti inkişaf etdirən və bu təkrarsız sənəti gələcək nəsillərə ötürən misgərlər bu kitabda sevə-sevə tərənnüm olunmuşdur. Qədim zamanlardan öz əlinin zəhməti ilə yaşayan belə sənətkarlar haqqında deyirlər ki, onların həmişə qarnı tox, əyni geyimlidir. Çünki azaddırlar, padşahdan, beynəlxalq vəziyyətdən, bayırda istər qızmar yay, istər dondurucu şaxta olsun, heç kimdən, heç nədən asılı deyillər, öz dədə-baba dükanlarını işlətdikləri üçün vergi də ödəmirlər. “Azərbaycan diyarı Lahic...” M.Süleymanovun Vətən, ocaq möhəbbətinin parlaq təzahürüdür. Lahic bir çox görkəmli şəxsiyyətlər, tanınmış ziyalılar, alimlər, ictimai xadimlər yetişirib və... Şahidlər verib. 44 günlük şərəf müharibəmizdən sonra bölgələrimizi tanıdan şəxsiyyətlərimizi sadalayarkən verdiyi şahidlərin də adı çəkilir. Bu onların ruhuna verə biləcəyimiz kiçik bir təşəkkür borcu, igidlərimizin isə halal haqqıdır.

M.Süleymanovun yaradıcılığının əhəmiyyətli hissəsini onun tərcümələri təşkil edir. Cek Londonu, Uilyam Somerset Moemi, O.Henrini, Con Steynbeki, Piter Abrahamsı və başqa ingilisdillil yazıçıları azərbaycanca “danışdıran” məhz M.Süleymanov olmuşdur. “Tərcüməçi prozada qul, poeziyada rəqibdir”, – deyirlər. Bu da nərsə tərcümənin çətinliyinə işarədir. Yəni bədii əsərlər sözbəsöz yox, həm də düşüncəbədişüncə çevrilməli, çatdırılmalıdır. Gürcü rejissoru G.Daneliya Daşkənddə “Baharın on yeddi anı” filminə özbək dilində baxmış. Füreer kabinetinə daxil olan Borman fərəqət vəziyyəti alıb deyir: “Salamaleykum, Qitler-aqa!” Tərcümə prosesində ilk assimilyasiyaya uğrayan, itən yumor olsa da, burada əksinə, naşı tərcümənin hesabına ciddi mətn gülüş doğurur ki, bu da əlbəttə, qeyri-professionalıqdan xəbər verir. Ona görə deyirlər ki, bədii əsərlərin tərcüməsi ilə səriştəli yazıçılar məşğul olmalıdır. Mövlud Süleymanov kimi. Onun tərcümələri birbaşa, seçimi zövqlüdür. C.Londonun “Həyat eşqi”, E.Heminqueyin “Qoca və dəniz”, O.Henrini “Ən əziz hədiyyə” kimi dünya şöhrətli əsərləri Azərbaycan dilinə tərcümə edərək möhürünü vurmuş, mükəmməl tərcümə kimi latın qrafikası ilə də dəfələrlə çap olunmuşdur. O, ingilis, fars, ərəb dillərini bilməklə yanaşı, rus dilində də yazıb-yaratmışdır.

Bu yazı Manaf Süleymanov haqqında olsa da, akedemik Nizami Cəfərovun ona həsr etdiyi “Dolan, kəfirim, dolan...” xatirə kitabını xüsusi qeyd etmək istəyirəm. Əvvəla, onu deyim ki, bağlanan bu “ömür dastanı” sevgidən yox, yazıçının şəxsiyyətinə hörmətlə süslənib, nəql edilənlər qədərbilənləklə yad edilib. Xüsusilə son cümlə – “Bu kitabda yaxşı nə varsa Sizin adınızdır və Sizə aiddir, uğursuz cəhətləri isə mənə aiddir və onun məsuliyyətini mən təkə daşıyıram” [1, s.189]. Bu sözlər Manaf Süleymanova olan ehtiramın göstəricisi olmaqla bərabər, müəllifin də ziyalı təvazökarlığının baş ucalığıdır.

Nəticə / Conclusion

M.Süleymanov 90 ilə yaxın uzun bir ömür sürüb. Bir epoxanın yaranmasını da gördü, süqutunu da. M.Bağirovu taxtda görüb, Məmmədəminlə söhbət edib. “Qaraşın, gülümsərsifətli bir adamdı”... Dəyişən formasıyaları da yaşadı, əlifbadan əlifbaya da gözünün qarşısında keçildi. Ömrü çox şeyə çatdı, çox hadisələrə şahidlik elədi. Ən başlıcası ləyaqətli bir həyat yaşadı, özü özünə layiq ola bildi. Hamı dahi ola bilməz, kifayətdir ki, özün olasan. “Sevdiyim hər şey bir gün itəcək, amma sonunda sevgi başqa bir şəkildə geri dönəcək”. M.Süleymanova olan oxucu həvəsi, yaradıcılığının bu gün də yaratdığı maraqların bu sevginin bariz nümunəsidir.

Ədəbiyyat / References

1. Cəfərov, N. Dolan, kəfirim, dolan. – Bakı: Elm və təhsil, 2018
2. Süleymanov, M. Eşitdiklərim, oxuduqlarım, gördüklərim. – Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1987.
3. Süleymanov, M. Seçilmiş əsərləri. I c. – Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1993

Творчество Манафа Сулейманова

Дилара Адилова

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

E-mail: adilova.60@bk.ru

Резюме. Статья посвящена творчеству писателя, публициста, переводчика Манафа Сулейманова. Его жизнь, художественная и архивная деятельность так же широко освещены. Уделено внимание его романам и переводам, а произведение “Услышанные, прочитанные, увиденные...” тщательно проанализировано. Стиль произведения и его художественные качества были особенно подчеркнуты. Так же были рассмотрены мнения его современников и сама роль в нашей литературе.

Ключевые слова: писатель, нефть, роман, история, Баку